

PAPER DETAILS

TITLE: RUFÂÎ'NİN HÜSREV PASA'YA SUNDUGU MANZUM TEBRIKNÂME

AUTHORS: ENES YILDIZ

PAGES: 95-110

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1026090>

Bahar 2020, Yıl: 5, Sayı: 9, ss. 95-110

Doi Number: 10.32579/mecmua.639243

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Süreci / Publication Process

Yükleme Tarihi: 28.10.2019 / Kabul Tarihi: 17.12.2019

Enes YILDIZ *

RUFÂ'Î'NİN HÜSREV PAŞA'YA SUNDUĞU MANZUM TEBRİKNÂME

ÖZ

ÖZET

Klasik Türk edebiyatı yaklaşık altı yüzyıl boyunca farklı nazım şekilleri ve türlerle varlığını sürdürmüştür. Klasik Türk edebiyatı ile sosyal hayatın iç içe olduğunu örnekleyen önemli türlerden biri de tebriknâme/tehniyenâmelerdir. Edebî bir terim olarak tebriknâme; sosyal ve dini törenler, memduh için önemli olaylar vesilesiyle kaleme alınan; akraba, dost, devlet büyükleri, dinî şahsiyetler ve saygın kişilere sunulan; kutlama ve uğur dileme amacıyla yazılan manzum ve mensur eserlerdir. Divan edebiyatında 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar sosyal hayatın farklı alanlarında manzum ve mensur olarak birçok tebriknâme yazılmıştır. Farklı nazım şekilleri ile yazılabilen tebriknâmeler daha çok kaside ve kıt'a nazım şekli ile yazılmıştır. Tebriknâmeler; törenler ve çeşitli olaylar üzerine yazılan kutlama metinleri olduğu için doğal olarak muhteva ile ilgili “methiye, kudümiyye, gazavat-nâme/fetih-nâme/zafer-nâme, şehir siiri, tarih düşürme, fahriye, bahariyye, sıhhat-nâme, cülûsiyye, sûr-nâme, ‘îydiyye, ‘arz-ı hâl, manzum mektup, nazire” gibi tür ve tarzlarla ilişkilidir.

Bu çalışma Rufâ'î'nin kaside nazım şekli ile yazdığı ve Şeyhü'l-Vüzerâ Hüsrev Paşa'ya sunduğu tebriknâme üzerinedir. Rufâ'î, Nef'î'nin tebriknâmesine nazire olarak yazdığı kasidesinde Hüsrev Paşa'nın Kurban Bayramı'nı tebrik eder. Kaside *tebrik, methiye, fahriye ve dua* olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızda öncelikli

* Dr., MEB, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, enesedebiyat@hotmail.com

tebriknâme türü hakkında genel bilgiler verilecek, ardından Rufâ'î'nin tebriknâmesi şekil, muhteva ve üslûp özellikleri bakımından incelenecektir. Yazının sonunda kasidenin daha önce yayımlanmamış transkripsiyonlu metni ve tıpkıbasımı da verilecektir.

Keywords: Klasik Türk Şiiri, Tebriknâme, Rufâ'î, Kaside.

RUFÂÎ'S VERSE OF TEBRİKNAME PRESENTATION TO HÜSREV PASHA

ABSTRACT

Classical Turkish literature has existed for nearly six centuries with different forms of verse and genres. Tebrikname/tebriyenames are one of the most important examples of classical Turkish literature and social life. Tebrikname as a literary term; social and religious ceremonies, written on the occasion of important events for memduh; presented to relatives, friends, state elders, religious figures and respected persons; verses and prose works written for the purpose of celebration and good luck. In divan literature, many tebrikname were written as verses and prose in different fields of social life from 15th to 20th centuries. The tebriknames that can be written with different forms of verse are mostly written with the verse kasida and kıta. Tebrikname studies; since there are texts of tebrikname written on ceremonies and various events, naturally, they are related to content “*eulogy, kudumiyye, gazavat-name/fetih-name/zafer-name, city poetry, historical poetry, fahriye, bahariyye, sıhhatname, cülusiyye, surname, yidiyye, arz-ı hal, verse letter and parallel poem*” is related to such genres.

This study is about the tebrikname written by Rufai in verse form kaside and presented to Şeyhü'l-Vüzerâ Hüsrev Paşa. Rufai tebrikname Hüsrev Pasha's Eid al-Adha in his kasidas, which he wrote as a parallel poem to Nefi's tebrikname. It consists of four sections: congratulatory, eulogy, fahriye and prayer. In this study, firstly general information about the type of greeting will be given and then the tebrikname of Rufâ'î will be examined in terms of form, content and style features. At the end of the manuscript, an unreleased transcribed text of the kasida will be given.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Tebrikname, Rufai, Kasida.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı “Türk edebiyatının umumi gelişimi içinde, nazarî ve estetik esaslarını İslâmî kültürden alarak meydana gelen ve özellikle örnek kabul ettiği Fars edebiyatının her yönden kuvvetli ve sürekli tesiri altında şekillenip belirgin örneklerini vermeye başladığı XIII. yüzyıl sonlarından, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar, bünyesini sarsıcı ve zayıflatıcı bir tepki ve değişikliğe uğramadan Arapça-Farsça kelimelerin geniş ölçüde yer aldığı bir dille varlığını altı asır sürdürmüş bir edebiyat geleneğidir.” (Akün, 1994: 389). Bu edebiyat geleneğimiz nazariyesi ve

pratikleri, nazım şekilleri ve türleriyle bir kültür oluşturmuş ve “müşterek medeniyetin son yaratıcı büyük halkası olarak teşekkül etmiştir.” (Tanpınar, 2001: 1). Divan edebiyatında biçimsel zorunluluk olarak şairlerin önünde duran nazım şekillerinin yanında *siyasi, askeri, kültürel gelişmeler, toplumsal olaylar, dinî hassasiyetler, farklılık ve yenilik arayışları, felsefî ve estetik kaygılar, şairlerin kişilik özellikleri* gibi nedenlerden kaynaklı birçok edebî tür ortaya çıkmıştır. Hem Arap ve Fars edebiyatından aldığımız hem de ilk olarak Türk edebiyatında görülen edebî türler yani muhteva zenginliği divan şiirinin gücünü gösterir. İşte klasik Türk edebiyatında gördüğümüz türlerden birisi de tebriknâme/tehniyenâmelerdir. Edebiyatımızda sosyal ve dini hayattaki ritüeller ve çeşitli olaylar vesilesiyle yazılan tebriknâme/tehniyenâme “edebî bir terim olarak; akraba, dost, devlet büyükleri, dinî şahsiyetler ve saygın kişilere doğum, sünnet, evlilik, terfi, dinî törenler (bayram, hacdan dönüş, lihye) cülûs, sıhhat bulma, zafer, kudûm (uzak bir yerden teşrif), yeni bir yapı inşa etme, satın alma, var olan bir yapının onarılması, yeni yıl vb. vesilelerle sunulan manzum veya mensur eserler.” (Tuğluk, 2010: 42).

Manzum ve mensur şekilde yazılabilen tebriknâmeler 15. yüzyıldan 20. yüzyıla divan edebiyatının her devrinde görülür. Manzum tebriknâmeler daha çok kaside ve kıt'a nazım şekli ile yazılmıştır. Tebriknâmeler sosyal hayatla divan şiirinin iç içe olduğunu göstermesi ve yazıldığı dönem hakkında bilgiler barındırması bakımından önemli metinlerdir. Yukarıda ifade edildiği gibi tebriknâmeler törenler vesilesiyle yazılır. “Törenlerin önemli bölümlerinden biri de tebrik merasimidir. Her görevli, teşrifat kurallarına göre tebrik vazifesini yerine getirirdi. Resmî davetli olan devlet görevlilerinin yanı sıra bazı törenlere halk da iştirak ederdi. Kaynaklarda resmi davetliler arasında şairlerden söz edilmez. Ancak şairler, bu törenlerin içeriğine uygun olarak kendilerini tebrik sunmakla mükellef görmüşlerdir.” (Tuğluk, 2010: 43).

Tebriknâmelerin yazıldığı konular çeşitlilik göstermektedir. Bu konuda yapılmış emek mahsulü bir çalışmada tebriknâmeler edebî bir tür olarak incelenmiş ve konularına göre tasnif edilmiştir. “Tebrik-nâme, bireyin, toplumun hayatında önemli olan; birey ve toplum için olumlu yönde cereyan eden hemen her tür konu ile ilgili olarak kaleme alınmıştır. Ancak bazı konuların taşıdığı önem ve sosyal ilişkilerdeki yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda, tebriknâmelerin belli konularda yoğunlaştığı görülmektedir.” (Tuğluk, 2010: 50).

1. Doğum.
2. Sûr (Düğün), Sûr-ı Hitân (Sünnet Düğünü).
3. Dinî Merâsimler Münâsebetiyle Sunulan Tebrik-nâmeler.
4. Makam, Terfi.
5. Yeni Yıl Münasebetiyle Sunulan.
6. Sefere Münasebetiyle Sunulan Tebrik-nâmeler

7. Diğer Sebepler (Tuğluk, 2010: 50-64).

Tebriknâmeler geniş bir yelpazede, hayatın farklı alanlarında yazıldığı için muhtevası gereği “*methiye, kudûmiyye, gazavat-nâme/fetih-nâme/zafer-nâme, şehir şii, tarih düşürme, fahriye, bahariyye, sıhhat-nâme, cülûsiyye, sûr-nâme, ‘îdiyye, ‘arz-ı hâl, manzum mektup, nazire*” gibi birçok tür ve tarzla ilişkilidir. Tebriknâmeler asıl olarak methiye metinleridir ve yazılış amacı memduhu tebrik etmek ve ondan ihsan, himmet ve caize ummaktır. Şairler memduhlarının “cömertlik, kahramanlık, adalet, ihsan, kerem, merhamet, firsat, tedbir alma, velayet, zekâ” özelliklerini geleneksel kalıplarla abartılı şekilde dile getirirler. “Bu özellikler vurgulanırken karşılaştırma, benzetme ve üstün görme münasebetiyle birtakım isimlere yer verilir.” (Aydemir, 2004: 410). Şairlerin tebriknâmeler vesilesiyle memduhlarını methetmeleri, taleplerini sunarak onlardan yardım ve himmet ummaları “patrimonyal devlet” anlayışını gösterir. Patrimonyal türde bir toplumda, başka bir deyimle, sosyal onur, statü ve mertebelerin mutlak egemen bir hükümdar tarafından belirlendiği bir toplumda (İnalcık, 2018: 7) şair, patronun himaye, inayet ve ihsanına mazhar olmak, onun himayesine girmek için şiirler sunmuştur. Memduhu övüp, ihsan ummak tebriknâmeleri ‘arz-ı hâllerle de ilişkilendirir. Edebî bir terim olarak ‘arz-ı hâl şairin hâmiye/memduha veya belli makamdaki bir kişiye içinde bulunduğu maddî ve manevî durumu arz ettiği, taleplerini sıraladığı ve şikâyetlerini dile getirdiği manzumelerdir.

Tebriknâmelerin iç içe olduğu bir tür de kudûmiyelerdir. Edebî bir terim olarak kudûmiye; “büyük ve önemli bir zâtın seferden dönmesi veya bir şehre teşrifi vesilesiyle yazılan, avdetin veya teşrifin tebrik edilip şairin ve halkın duygularının yansıtıldığı, dönen veya teşrif eden kişinin methedildiği manzumelere denir (Batur & Yıldız, 2019: 260).” Bu noktadan bakıldığında birçok tebriknâme memduhun seferden dönmesi ve bir şehre teşrifi vesilesiyle yazılmıştır.

Müjde ve tebrik şiirleri başlığında okuyabileceğimiz memduhun sağlığına kavuşması vesilesiyle yazılan sıhhatnâme; şehzadenin tahta çıkması vesilesiyle yazılan cülûsiye; ramazan ve kurban bayramı vesilesiyle yazılan ‘îdiyye; doğum, sünnet veya düğün törenleri vesilesiyle yazılan sûrnâme gibi türlerle tebriknâmeler ilişkilidir. Ayrıca birçok tebriknâmede tebrik edilen konu ve törenle ilgili tarih de verilmiştir.

1. RUFÂ’Î’NİN MANZUM TEBRİKNÂMESİ

Tebriknâme tek sayfalık bir mecmuda yer almaktadır ve 21. beyitte şairin adı/mahlası bulunmaktadır. Rufâ’î ismi/mahlası üzerinden yaptığımız araştırmada şair hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

Rufâ'î'nin manzum tebriknâmesi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel Mtf 003676 numarada kayıtlı tek sayfalık bir mecmuada¹ bulunmaktadır. 49x18 cm. boyutlarındaki mecmua ta'lik hat ile yazılmıştır.

1.1. Tebriknâmenin Şekil Özellikleri

Kaside nazım şekli ile yazılmış tebriknâme 26 beyittir. Klasik Türk şiirinde tam bir kasidede olması gereken “*nesib/teşbib, girizgâh, methiye, fahriye, tegazzül ve dua*” bölümleri, Rufâ'î'nin kasidesinde bulunmamaktadır. Kaside 4 bölümden oluşur. Kasidenin 1-2. beyitleri tebrik, 3-16. beyitleri methiye, 17-23. beyitleri fahriye ve 24-26. beyitleri duadır.

Hezec bahrinin “*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*” kalıbı ile yazılan tebriknâmenin başlığı şöyledir: “*Kaşîde-i İdiyye Nazîre-i Nef î Tebrîk-i Hazret-i Veliyyü'n-Nî'amâ Şeyhü'l-Vüzerâ Hüsrev Pâşâ “Dâme ‘Ömrühü ve İclâlehü”*”. Bir şiirin şekli özelliklerinden biri başlığıdır. Rufâ'î, tebriknâmesine koyduğu başlıkla birkaç noktaya gönderme yapar. Başlığa göre tebriknâme, bir îdiyye kasidesidir ve Nefî'nin zemin şiirine naziredir. Bu tebriknâme, nimetler sahibi şeyhü'l-vüzera Hüsrev Paşa'ya sunulmuştur. Ayrıca şair, Hüsrev Paşa için “ömrün, ululuğun, mehâbetin daim olsun” şeklinde dua eder.

Klasik Türk şiirinde yalnızca revî harfiyle yapılan kafiye kâfiye-i mücerred denilir. Rufâ'î'nin tebriknâmesi de “-â” kâfiye-i mücerred ile yazılmıştır. Ayrıca kaside “-ya” ek redifine sahiptir:

Bihâmdillâh ki bu ‘îd-i hümayûn-ı *girân-mâye*

Letâfet-bağş olup ‘ayn-ı ferağla rûy-i *dünyâya*

Divan şiiri kafiye sisteminde bir şiirde aynı kafiyenin birden fazla kullanılmasına “îtâ” denmektedir. Rufâ'î de kasidesinde îtâya başvurmuş, “*dünyâ, Musâ*” gibi aynı kafiye birden fazla kullanmıştır.

¹ Arapça “cem” kökünden gelen mecmua kelimesi “cem’ olunmuş, toplanmış, bir araya getirilmiş şey, toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi, toplanmış, derilmiş” anlamlarına gelir (Devellioğlu, 2004: 596; Parlatır, 2011: 1033; Sami, 2009: 1293). “Mecmua edebiyatta terim olarak defter, çeşitli konuların bir araya getirildiği yazıları ihtiva eden kitap, şiir defteri anlamında kullanılmıştır.” (Kut, 1986: 170). Derlendiği dönemin şiir zevkini yansıtan mecmualar sayesinde divanı bulunmayan/bulunamayan şairlerin şiirlerine ulaşabiliriz. Ayrıca divanları yayımlanmış şairlerin divanlarında yer almayan şiirler gün yüzüne çıkartılabilir. Bu çalışmada da Rufâ'î adlı bir şairin tebriknâmesi ile mecmuaların edebiyatımız için önemini bir kez daha örneklendirecektir.

Rufâ'î'nin tebriknâmesinin bir yönü de nazire olmasıdır. Arapça “Bakma, göz atma, düşünme, göz değme, iltifat, itibar, yan bakış” anlamına gelen (Devellioğlu, 2004: 811), “nazar” kelimesinden türeyen nazire; örnek, karşılık anlamına gelir. Terim olarak nazire; edebiyatta bir şiirin (genellikle gazel) başka bir şâir tarafından aynı vezin ve kafiye ile yazılmış benzerlerine denir (Pala, 2003a: 367). Bir şairin şiirine başka bir şâir tarafından aynı vezin ve kafiye yazılan şiire “nazire” nazirenin yazıldığı şiire “zemin ya da model” şiir denir. Rufâ'î tebriknâmesini Nef'î'ye nazire olarak yazışını başlığında belirtmiştir. Nef'î Divanı'ndaki “Der Medh-i Rahş-ı Hazret-i Sultân Murâd” başlıklı 19. kaside (Akkuş, 1993:105) Sultan Murat'a sunulmuş bir raşıyye/esbiyyedir ve Rufâ'î'nin kasidesine zemin şiirdir:

Teâlallâh zihî rahş-ı hümâyûn-ı hümâ sâye
Ki tasvîr-i dilârâsı yeter eğlence dünyâya (Nef'î K. 19/1)

Hudâvenda *edâ-yı tehniyettir* şimdi maksûdum
Yüzüm ferş eyledikten sonra dergâh-ı muallâya (Nef'î K. 19/33)

Tamâm oldu sühen durma duâya başla ey Nefî
Niyâz eyle yüzün sür âsitân-ı lutf-ı Mevlâ'ya (Nef'î K. 19/42)

Nef'î'ye nazire olarak yazılan bir tebriknâme de Haşmet'e aittir (Arslan & Aksoyak, 2018: 57). Haşmet'in Abdullah Paşa'nın kurban bayramı tebriği için yazdığı kasidenin başlığı şöyledir: “Vezîr-i Müşârûn-İleyh ‘Abdullâh Paşa Hazretlerine Tebrîk-i ‘Îd-i Adhâyı Mutazammın Nef'î-i Merhûma Nazîre Olmak Üzere Yine Medrese Talebiyle Verdikleri Kasîde-i Nazîredir.”

Gelen eyyâm-ı şevk-encâm-ı devr-i îd-i adhâdır
Zihî hengâm-ı ferhunde zihî vakt-i ferah-zâdır (Haşmet K. 10/1)

Tahayyül etdigim üzre be-kavl-i Nefî-i üstâd
Derinde bende olma dehre şâh olmakdan alâdır (Haşmet K. 10/43)

1.2. Tebriknâmenin Muhteva Özellikleri

Rufâ'î kasidesine Hüsrev Paşa'nın kurban bayramını tebrik ile başlar. Şair, pek kıymetli, mübarek bayramın gelişine hamd eder. Çünkü kutlu bayramla yeryüzüne letafet gelmiştir. Klasik Türk şiiri kaside geleneğinde ilk beyit/beyitlerde

“hamd/tahmid/şükür” ifadelerine rastlanır. Şairler memduh ve memduhtan gelecek ihsan için Allah’a şükrederler. Söz konusu tebriknâmede ilk iki beyitte memduhın bayramı kutlanır ve böylesine mübarek bayramda, ferah günde, hoş saatte “*o yüce zatı övmek bana vacip oldu*” denilerek methiyeye geçilir.

Tebriknâmede üçüncü beyitten on altıncı beyte kadar Hüsrev Paşa, klasik Türk şiiri methiye geleneğinde olduğu gibi üst perdeden övülür. Methiye, Arapça “övmek, birinin iyi vasıflarını söyleme” anlamına gelen “مدح (medh)” sülasi kökünden gelmektedir. Bir terim olarak methiye; birini övmek ve iyi vasıflarını tasvir edip söylemek için yazılan manzumelerdir. Methiye türü söz konusu olduğunda en çok kaside nazım şekli akla gelir. “Medhiyye, esasen kasidelerin övgüye dayalı bölümlerinden birinin adıdır. Ancak, medhiyye divan şiirinde kasideler başta olmak üzere övgü temeline dayalı manzumelerin genel adını karşılamaktadır.” (Gökalp, 2012: 362). Kaside nazım şeklinde nesip/teşbib bölümünden sonra girizgâh ve ardından medhiye bölümü gelmektedir. Bu bölümde şair memduhu şairlik kabiliyeti ölçüsünde geleneksel kalıplarla abartılı şekilde över. Çoğunluğu kaside nazım şekliyle olmak üzere diğer nazım şekilleriyle de methiye yazılır. Methiyelerde memduh, genellikle peygamber, sahabe, evliya gibi din ve tasavvuf büyüğü ya da padişah, vezir ve paşa gibi şairin hâmişidir. “Divan şiirinde en çok işlenen türler arasında yer alan methiye yazımında şairin övdüğü kişiden câize umması etkili olduğundan lâıyk olmayan kimseler için de methiyeler yazıldığı görülmektedir. Şairler memduhlarının “cömertlik, kahramanlık, adalet, ihsan, kerem, merhamet, firaset, tedbir alma, velayet, zekâ” özelliklerini geleneksel kalıplarla abartılı şekilde dile getirirler. “Bu özellikler vurgulanırken karşılaştırma, benzetme ve üstün görme münasebetiyle birtakım isimlere yer verilir.” (Aydemir, 2004: 410). Rufâ'î methiyesine Hüsrev Paşa için divan şiirinde çokça kullanılan kalıp övgü ifadeleri ile başlar ve ilk önce paşanın cömertliğini ve adaletini nazara verir. Zamanın hükümdarı, adaletin süslediği güneş, Kahraman gibi ihtişamlı, yüce rütbeli cömertlik göğü, vezirlerin şeyhi Hüsrev Paşa'nın kadrinin, itibarının yüceliği cevzânın başına tercih edilir. Şair bu beyitte memduhın yücelik, itibar ve yüksekliğini ifade edebilmek için cevzâ yani ikizler burcunu kıyas unsuru olarak kullanır:

Sipîhr-i mekremet şeyh-i vezîrân Hâzret-i Hüsrev

Ki olmuş rıf' at-ı kâdri müreccih farq-ı cevzâya

Rufâ'î “*adalet seması Hüsrev Paşanın nurlu kalbi, Allah'ın vahyini idrake daima kâbildir*” dedikten sonra devr-i dünyada paşaya benzer kimsenin olmadığını ifade eder ve paşa için dört sıfat sayar: Akıllı, marifetli, sözden anlayan ve güzel sözler söylemekte kabiliyetli:

Hîred-mend ü hüner-mend ü sühan-senc ü sühan-perver

Ki bî-mişl ü şebîh olmuş vücûd-ı devr-i dünyâda

Hüsrev Paşa'nın zâtı, yaradılışı ve huyu için iki önemli dinî şahsiyet üzerinden telmih yapılır. Rufâ'î, Hüsrev Paşa'nın fikir, görüş, düşünce güzelliğinin nuruna Hz. Musa'nın yed-i beyzası demenin layık olduğunu düşünür. Yed-i beyza, Hz. Musa'ya verilen âsânın yılan olması gibi mucizelerdendir (Tâhâ 20/22; Neml 27/12; Kasas 28/29-32). "Kur'ân-ı Kerîm'e göre Hz. Mûsâ ailesiyle birlikte Medyen'den dönüşünde dağda gördüğü ateşe yaklaştığında Allah ona hitap eder ve kendisini elçi olarak seçtiğini bildirir. Ardından elindeki âsâyı yere atmasını emreder ve âsâ yılanı dönüşür, daha sonra elini koynuna sokmasını, onu çıkardığında kusursuz bembeyaz olacağını haber verir." (Harman, 2013: 376). Bir başka beyitte ise paşanın yaradılışının güzelliği somutlaştırılarak rüzgâra benzetilir ve Hz. Musa'nın Allah'ı görmek istemesi üzerine "len terânî (sen beni göremezsın)" ayetinden (el-A'râf 7/143) iktibas yapılır. "Kur'an'da Mûsâ'nın Allah'ı görmeyi talep ederek, "Rabbim, bana kendini göster, seni göreyim" dediği, rabbinin de ona, "Sen beni göremezsın (len terânî), fakat şu dağa bak, eğer yerinde durabilirse beni görürsün" diye cevap verdiği, tecellî neticesinde dağı paramparça edince Mûsâ'nın bayılıp düştüğü (mahv), nihayet kendine gelince (sahv), "Senin duyu ötesi olduğunu kabul eder, sana tövbe ederim, ben müminlerin ilkiyim" dediği bildirilmektedir (el-A'râf 7/143)." (Pala, 2003b: 138):

Te'âlallâh zihî zâtı ki lâyıkdur eger dirsem

Fürûğ-ı hüsn-i re'yini yed-i beyzâ-yı Mûsâ'ya

Dimezdi "*Rabbi erinî len terânî*"²de işitmezdi

Nesim-i hüsn-i hulkıyla eger esseydi Mûsâ'ya

Paşanın huy, tabiat, yaradılışıyla ilgili bir beyitte de telmih sanatıyla Hızır söz konusudur. Eğer Hızır, paşanın yaradılışının saf ve güzel suyundan haberi olsaydı zulmet içerisinde ölümsüzlük suyuna bakmazdı. Rivayetlere göre Hızır ve İlyas zulumât ülkesinde âb-ı hayatı aramaya çıkmışlar ve âb-ı hayatı içerek ölümsüzlüğe kavuşmuşlardır:

Zülâl-i meşrebünden ger Hızır olaydı müstaḥbir

Nigâh itmezdi bir de zulmet içre âb-ı ibkâya

² "Musa, tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi onunla konuşunca, Musa: "Rabbim! Bana Kendini göster, Sana bakayım" dedi. Allah: "Sen Beni göremezsın ama dağa bak, eğer o yerinde kalırsa sen de Beni göreceksin" buyurdu. Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir etti ve Musa da baygın düştü; ayılınca: "Yarabbi, münezzehsin, Sana tövbe ettim, ben inananların ilkiyim" dedi." (el-A'râf 7/143).

Rufâ'î başka bir beyitte paşayı, divan şiirinde “*akıl, tedbir, hikmet, ilim, re'î, fûnûn, zekâ*” timsali şahıslar Aristo, Eflatun ve İbn-i Sînâ ile karşılaştırır, paşanın aklının hikmeti ve kemalinin Aristo’dan müreccih olduğunu söyler. Hüsrev Paşa yukarıda zikredilen konularda Eflatun ve İbn-i Sînâ’dan da muvaffaktır:

Müreccihdür Aristo’dan kemâl ü hikmet ü ‘aklı

Muvaffakdur Felâtun’a ne dirsem İbn-i Sînâ’ya

Rufâ'î methiyenin son beyitlerinde ise Hüsrev Paşa’nın kerem ve cömertliğini yine kalıp ifade, teşbih ve mecazlarla anlatır. Lütuf, iyilik ve cömertlik paşanın zatıyla öylesine iç içe geçmiş, kaynaşmıştır ki bahar bulutu paşanın keremi karşısında utancından denizin dibine kaçar. Eğer paşanın cömertlik rüzgârı yeşil denizin üzerinde eserse denizin dalgaları sahranın etrafına inci gibi döner. Ondan sonra bu cömertlik rüzgârı, Firdevs cennetinde eserse hurilerin yakasına güzel koku olur. Paşanın eşîğinin gece bekçisi, melek; eşîğin süpürgesi Anka kuşunun kanadı olsa layıktır. Methiyenin son beytinde şair, paşanın övgüsünün hayalinin bu gönül süsleyen kasideye parlaklık verdiğini, söyler ve fahriyeye geçer:

Hidivâ kâm-kârâ âsafâ ferhunde gürd-ârâ

Hayâl-ı midhatûn fer virdi bu nazm-ı dil-ârâya

Rufâ'î on yedinci beyitle fahriyeye başlar. Arapça “övünme” anlamına gelen “fah” kökünden türeyen fahriye edebî terim olarak şairin eserlerinde kendini övmesidir. Fahriye, kasidelerde bir bölüm olarak karşımıza çıkabileceği gibi kaside dışındaki nazım şekillerinde de fahriye bölümleri veya beyitleri olabilir. Gazelerde özellikle mahlas beytinde, mesnevilerde bölüm olarak ve musammat, kıt’a gibi nazım şekillerinde fahriyelerle karşılaşmak mümkündür. “Fahriyelerde şair, kendi sanatıyla diğer şairlerin sanatkârlığını karşılaştırır, sahip olduğu yüksek sanat gücünü, kendi faziletini ve üstünlüğünü savunur.” (Akkuş, 2007: 65). Şairler şiirdeki ustalıklarını ve güçlerini gösterebilmek için geleneksel olarak geçmişteki ünlü kişilerle kendilerini kıyaslarlar. “Fahriye, mukayese temeline dayandığı için övünmenin olduğu yerde denklik ve özdeşleşme ya da kendini üstün görme ve yermeden bahsetmek mümkündür.” (Gökalp, 2012: 309). Şairin akli, düşünceler âleminin sahrasında dolaşır ve bu âlemde manalar keşfedip ortaya çıkarır. Şairin fikrinden çıkan daha önce söylenmemiş kelimeler ise âlemde bir dilber gibidir. Bu güzelin ayağının altında yüz Süreyya ve Ferkadân yani Küçükayı burcundaki parlak iki yıldız vardır. Daha sonra şair kendini bazı ünlü şairlerden “nedir” sorusuyla üstün tutar. Nef’î, Sâmî, Şevket ve Fehmî gibi güçlü ve ünlü şairlerin şiirindeki nükteleri ve doğal olarak güzellik ve etkileyiciliği fehmetsmelerini söyler. Rufâ'î’nin mukayese için kullandığı bir şair de Firdevsî-i Tûsî’dir. Eğer Firdevsî, Rufâ'î’nin şiirine vakıf olsaydı Mesih gibi gökyüzünü mesken eylerdi, denilerek üstünlük ortaya konmaya çalışılmıştır:

Nedür Nef'î nedür Sāmî nedür Şevket nedür Fehmî

Ki fehm itsün nikât-ı şî' rûmi bi't-ţabi' ğarrāya

Olaydı vâkıf-ı nazmum eger Firdevsi-i Tûsî

Mesîhâ gibi mesken eylemişdi çarh-ı a' lâya

Esasında irfan sahibi kişilerin kendilerini övmeleri uygun değildir. Zaten Rufâ'î sözleriyle, şiirleriyle dünyada meşhur olmuştur. Rufâ'î, Mesih'in feyzini bulmuş olsa da Hüsrev Paşa'nın methi karşısında nutuk papağanı lal olmuştur. Söylediği methiyeler de Hüsrev Paşa'nın iltifatından gelen şevkin tesiri ileler.

Tebriknâmenin son üç beyti duadır. Artık söz bitmiş, sıdk-ı niyetle dua vakti gelmiştir. Hatta Cibrîl-i Emîn yapılan duaya “âmîn” demek için Mevla'nın kapısında beklemektedir:

Tamâm oldu sühân başla du' âya şıdk-ı niyetle

Ki Cibrîl-i Emîn âmine bekler bâb-ı Mevlâya

Şairin duası şöyledir: “Günlerin devretmesiyle Ramazan Bayramı ve Kadir gecesi gelsin. Rabbin senin geceni Kadir gecesi, gündüzünü de Kurban Bayramı eylesin. Kutlu, mübarek devleti daima artsın ve Allah'ın lütfu ile daima yücelik ve izzet erişsin.”

Ola zâyid hemîşe devlet-i ferhundesı yâ Rab

İre lütf-i Hudâvend ile dâ'im 'izz ü 'ulyâya

2. Metin

Hüvallahü Te'âlâ Şânühü'l-'Azîz

Kaşîde-i 'İdiyye Nazîre-i Nef'î Tebrîk-i Hâzret-i Veliyyü'n-Ni' amâ Şeyhü'l-Vüzerâ
Hüsrev Pâşâ “*Dâme 'Ömruhü ve İclâlehü*”

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Biḥamdillâh ki bu 'îd-i hümayûn-ı girân-mâye
Leṭâfet-baḥş olup 'ayn-ı feraḥla rūy-i dünyāya
2. Zihî 'îd-i mübârek-ism ü feraḥ-yevm ü hoş sâ'at
Ki vâcibdür baña medḥ eylemek ol zât-ı vâlāya
3. Ḥudâvend-i zamâne âfitâb-ı ma' delet-pîrâ
Ḥidiv-i ḳahramân-şavlet ü âsumân-pāye
4. Sipîhr-i mekremet şeyḥ-i vezîrân Ḥazret-i Ḥüsrev
Ki olmuş rıf'at-ı ḳadri müreccih fark-ı cevzāya
5. Sipîhr-i ma' delet zâtı ki ḳalb-i müstenîridür
Hemişe ḳâbil-i idrâk-i vahy-i Ḥaḳḳ Te'âlâ'ya
6. Ḥired-mend ü hüner-mend ü süḥan-senc ü süḥan-perver
Ki bî-mişl ü şebîh olmuş vücûdî devr-i dünyāda
7. Te'âlallâh zihî zâtı ki lâyıkdur eger dirsem
Fürûğ-ı ḥüsn-i re'yini yed-i beyzâ-yı Mûsâ'ya
8. Zülâl-i meşrebünden ger Hızır olaydı müstaḥbir
Nigâh itmezdi bir de zulmet içre âb-ı ibkâya
9. Dimezdi “*Rabbi erinî len terânî*”de işitmezdi
Nesim-i ḥüsn-i ḥulḳıyla eger esseydi Mûsâ'ya

10. Zāmīr-i müstenîrüdür mekân-ı vaḥy-i lâ-raybı
Nola sebḳat iderse cümleden a‘lâ vü ednāya
11. Müreccihdür Aristo’dan kemāl ü ḥikmet ü ‘aḳlı
Muvaffaḳdur Felâṭun’a ne dirsem İbn-i Sînâ’ya
12. Kerem zâtında mudḡamdur o zât-ı ma‘delet-pîrâ
Kaçar ebr-i bahârî ḥacletinden ḳâ‘r-ı deryâya
13. Güzer itse nesîm-i cûdı [e]ger baḥr-i maḥzarda
Döner lülü gibi emvâcı hep eṭrâf-ı şaḥrâya
14. Güzer itse ger andan şoñra da cennet-i firdevse
‘Abîr-âsâ vü ‘anber-sâ olurdu ceyb-i ḥavrâya
15. Sezâdur pās-bân-ı âsitâni ger melek olsa
Hümâ-âsâ ola cārûbuna şehbâl-i ‘anḳâya
16. Hidîvâ kām-kârâ âsafâ ferḥunde gürd-ârâ
Ḥayâl-ı midḥatûñ ferr virdi bu nazm-ı dil-ârâya
17. Ben ol saḥrâ-neverd-i ‘âlem-i endîşedür ‘aḳlum
Ki efkâr-ı ḥayâlüm ḥalḳ ider keşşâf-ı ma‘nâya
18. O dilberdür kelâm-ı bîkr-i fikrüm rûy-ı ‘âlemde
Ki eyler zîr-i pâ yüz Ferḳadân ile Şüreyyâya
19. Nedür Nef‘î nedür Sâmi nedür Şevket nedür Fehmî
Ki fehm itsün nikât-ı şî‘rûmi bi’t-ṭabi‘ ḡarrâya

20. Olaydı vâkıf-ı nazımum eger Firdevsi-i Tûsî
Mesîhâ gibi mesken eylemişdi çarh-ı a' lāya

21. Tefâhur eylemek şâyân degil erbâb-ı ' irfâna
Rufâ'î sözlerinden müştahirdür devr-i dünyāya

22. Ne mümkün medh-i âsâf eylemekle tûti-i nuṭṭuñ
Ki lâl olmak durur bulmuşsa da feyz-i Mesîhâ'ya

23. O da te'şîr-i şevk-i iltifât-i Hüsrevîdendür
Ki eyler sihr-i hâmeñ cümle ejdehâyı Mûsâ'ya

24. Tamâm oldu sühân başla du'āya şıdḡ-ı niyetle
Ki Cibrîl-i Emîn âmine bekler bâb-ı Mevlâ'ya

25. Gele tâ gerdiş-i eyyâm ile 'îd-i şıyâm u leyle-i ḡadr³
Şebûn ḡadr eyleye Rabbüm rûzuñ 'îd-i aḡḡāya

26. Ola zâyid hemîşe devlet-i ferḡundesı yâ Rab
İre lütf-i Ḥudâvend ile dâ'im 'izz ü 'ulyāya

Sonuç

Bu çalışmada klasik Türk şiirinde sosyal hayatla ilişkili önemli türlerden tebriknâme örneği incelenmiştir. Rufâ'î adlı/mahlaslı şairin kaside nazım şekli ile yazdığı ve Şeyhü'l-Vüzera Hüsrev Paşa'ya sunduğu tebriknâme memduhun bayramını tebrik amacıyla kaleme alınmıştır. Kasidenin diğer önemli yönü de Nef'î'nin tebriknâmesine nazire olarak yazılmasıdır. Zaten kasidenin başlığında tebriknâme olduğu, Hüsrev Paşa'ya sunulduğu ve nazire olarak yazıldığı belirtilmektedir. Kaside *tebrik*, *methiye*, *fahriye* ve *dua* olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. 26 beyitten oluşan tebriknâmede klasik Türk şiirinde tam bir kasidede olması gereken

³ Bu mısradaki hece fazlalığı vardır.

“*nesib/teşbib, girizgâh, methiye, fahriye, tegazzül ve dua*” bölümleri bulunmaz. Rufâ’î kasidesine hamd ve Hüsrev Paşa’nın kurban bayramını tebrik ile başlar. Tebriknâmede üçüncü beyitten on altıncı beyte kadar Hüsrev Paşa, klasik Türk şiiri methiye geleneğinde olduğu gibi övülür. Kasidenin 17-23. beyitleri fahriye bölümüdür. Şair bu bölümde şiirdeki ustalığını ve gücünü gösterebilmek teşbih ve mecaz yoluna gider ve geçmişteki ünlü kişilerle kendini kıyaslar. Tebriknâmenin son üç beyti duadır. Bu çalışma ile tebriknâme literatürüne bir metin daha kazandırılmış ve araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Kaynakça

- Akkuş, Metin (1993). *Nef’î Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Akkuş, Metin (2007). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen.
- Aksoyak, İsmail Hakkı & Arslan, Mehmet (2018). *Haşmet Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Web site: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>., Erişim tarihi, 22.03.2019.
- Akün, Ömer Faruk (1994). Divan Edebiyatı. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 9, S.389-427). Ankara: TDV.
- Aydemir, Yaşar (2004). Medhiye. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 29, S. 410-411). Ankara: TDV.
- Batur, Halil & Yıldız, Enes (2019). Şeyhülislam Muhammed ve Sâmi’î’nin Kudûmiyeleri Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14, s. 259-288.
- Devellioğlu, Ferit (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın.
- Gökalp, Haluk (2012). Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi. Aça, M., Kocakaplan, İ., Ceylan, Ö. (Ed.), *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri Edebi Türler* (s. 188-467). İstanbul: Kesit.
- Harman, Ömer Faruk (2013). Yed-i Beyzâ. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 43, S. 376-377). Ankara: TDV.
- İnalcık, Halil (2018). *Şâir ve Patron*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kut, Günay (1986). Mecmu’a. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler, İsimler, Eserler, Terimler)*. (C. 6, S. 170-173). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Pala, İskender (2003a). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayınları.
- Pala, İskender (2003b). Len Terânî. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 27, S. 138). Ankara: TDV.
- Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sami, Şemseddin (1986). *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: Endurun Kitabevi.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2001). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan.

Tuğluk, Halil İbrahim (2010). Divan Şiiri'nde Manzum Tebrik-nâmeler. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 42, 41-68.

Ek: Tebriknâmenin Tıpkıbasımı

هو الله الى الله عز وجل

قصیده عید بنظیر منفعی تبریک حضرت ولی النعم شیخ الویرا خسرو پاشا امیر

بجده الله که بو عید همایون کرانمایه
 زهی عید مبارک اسم و فرخ بوم و خوش عادت
 لطافت بخش اولوب عین فرجه روی دنیا
 که واجب در بکامدح المیک اولیات ولایت
 خداوند زمانه آفتاب معدت پیرا
 خد بو قهرمان صولت آسمان پایه

سچر مکرمت شیخ وزیران حضرت خمر و
 که اولش رفعت قدری مرجع فرق بوزنایه

سچر معدت ذاتی که قلب مستنیرید
 خردمند و هنرمند و سخن سنج و سخن پرو
 همیشه قابل اوراک وحی حقیقت لایه
 که بمیل و شبیه اولش وجودی دور دنیا
 لال بحر دانش در کلام معجز آفرینش
 که مظهر در همیشه معدن فیض مولایه
 تعالی الله زهی ذاتی که لایقدر اکر دیرم
 زلال مشرب کردن کر خضر اول سیدی شجر
 فروغ حسن را بینی ید بیضای موسایه
 نگاه ایتنزدی برده ظلمت یچره آب بقایه
 دیمزدی ربانی لن ترانیده ایشتمزد
 نسیم حسن خلقیل اکر اسیدی موسایه
 ضمیر مستنیریدر مکان وحی لاریج
 نوله سبقت ایدر سه جلد دن اعدا و ادنایه
 مر جدرار سلودن کمال و حکمت و عقل
 موفقد ر فلاطونه نه دیرسم ابن سینایه

کرم داننده مدغدر او ذات معدت پیرا
 کذر ایند نسیم جودی کر بحر محضرده
 کذر اینسه کر اند فکده ده جنات فردوسه
 سزادر پاسبان ستانی کر ملک اوسه
 ندیوا کلامکارا آصف فرخنده کردارا
 بن اول صحرانورد عالم اندیشه در عقلم
 او دلبر در کلام بکر فکر رم روی عالمده
 نذر نفعی نذر سامی نذر شوکت نذر فیض
 اولیدی واقف نظم اگر فردوسی طوس
 تفاخر ایملک شایان دکل ارباب عرفانه
 نه ممکن مدح آصف ایملکه طوطی نطق
 او ده تاثیر شوق التفات خرم ویدندر
 تمام اولدی سخن باشله دعا یه صدق
 کله تا کردش ایام عید صیام و بیله قدر

قجر ابر بهاری خجالتدن قفس دریا یه
 دوز لولو کبی امواجی سباطراف صحرا یه
 عبیر آسا و عنبر ساولور دی حب جورا یه
 هما ایا اوله جار و نه شمبال عنقا یه
 خیال مدحتک فروردی بو نظم دلا رایه
 که افکار خیالم خلق ایدر کشف مغنا یه
 که ایلمز زیر پایوز فرقد انیله ثریا یه
 که فهم اینسون نکات شمر می باطبع غرایه
 میجا کبی مسکن المیشدی چرخ اعلا یه
 روفاسوز لرندن شکر دور دور دنیا یه
 که لال اولمقده در بولمقده فیض مسجا یه
 که ایلمز سحر خامک حمله اثر در ثانی موسا یه
 که جبریل این آمینه بکلر باب مولا یه
 شبک قدر ایلیم نیم روزک عید مخا یه

اوله زانید همیشه دولت فرخنده سیارب

ابره لطف خداوندیله دایم غر علیا یه